

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Баланың жеке тұлғасын қалыптастыруда тәрбиешінің рөлі

ЖАРИЯЛАНДЫ
22.11.2025СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/184034/**Жылкыбаева Кауа Жарылгаповна**

“Майқайың кенті сәбилер бақшасы” КМҚК

Тәрбиеші

Аннотация

Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру жүйесінде тәрбиешінің баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы рөлі ғылыми-теориялық тұрғыда қарастырылады. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты балалардың жан-жақты үйлесімді дамуын, қауіпсіз және қолайлы білім беру ортасын құруды негізгі мақсат ретінде айқындап, әр баланың дара қабілеті мен қажеттілігін ескеруді талап етеді. Осындай жағдайда тәрбиеші тек білім беруші емес, тұлғалық даму процесін ұйымдастырушы, құндылықтық бағдар қалыптастырушы, отбасы мен қоғам арасындағы дәнекер тұлға ретінде көрінеді. Мақалада тәрбиешінің адамгершілік-рухани бейнесі, құндылықтық-бағдарлық тәрбие, ойын мен іс-әрекет арқылы тұлғалық қасиеттерді дамыту, ата-анамен әлеуметтік серіктестік, сондай-ақ жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологияларды меңгерудегі кәсіби құзыреттілігі талданады. Теориялық тұжырымдар отандық ғылыми еңбектер мен отандық білім порталдарында жарияланған материалдар негізінде дәлелденеді.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, тәрбиеші, жеке тұлға, құндылықтық-бағдарлық тәрбие, кәсіби құзыреттілік, әлеуметтік серіктестік, ойын әрекеті, цифрлық орта.

Кіріспе

XXI ғасырдағы жаһандану, цифрландыру және ақпараттық ағындардың күшеюі қоғам өмірінің барлық саласына, соның ішінде білім және тәрбие жүйесіне терең ықпал етуде. Қазақстан Республикасының білім беру саясаты мектепке дейінгі жастағы балалардың

тұлғалық дамуын қолдайтын, қауіпсіз әрі дамытушы орта құруды негізгі басымдықтардың бірі ретінде айқындап отыр. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік нұсқау хаттарда тәрбиелеу-білім беру процесінің мақсаты – әр баланың жеке қажеттілігін ескере отырып, оның жан-жақты үйлесімді дамуына жағдай жасау екені атап көрсетіледі.

Ғылыми-педагогикалық еңбектерде жеке тұлғаның дамуы биологиялық, әлеуметтік және тәрбиелік факторлардың өзара ықпалдастығы арқылы жүзеге асатыны белгілі, алайда баланың бағытталған, саналы түрде ұйымдастырылған тәрбие ықпалысыз толыққанды әлеуметтік субъект ретінде қалыптасуы мүмкін еместігі баса айтылады. Осы тұрғыдан алғанда, мектепке дейінгі кезеңдегі тәрбиенің сапасы мен мазмұны, бұл процеске жетекшілік ететін тәрбиешінің кәсіби және тұлғалық келбеті ерекше маңызға ие.

Bilimger.kz секілді отандық білім порталдарында жарияланған материалдарда да тәрбиешінің мектепке дейінгі баланың тұлғалық дамуына әсері балабақшадағы күнделікті қарым-қатынастардың, ойын мен оқу іс-әрекетінің, құндылықтарды үлгі арқылы меңгертудің жүйелі ұйымдастырылуымен тікелей байланыста қарастырылады. Демек, баланың жеке тұлға болып қалыптасуы – педагогикалық тұрғыдан мақсатты ұйымдастырылған күрделі процесс, ал оның табысты өтуінің негізгі шарты – кәсіби және адамгершілік тұрғысынан кемелденген тәрбиеші тұлғасы.

Тәрбиешінің тұлғалық-адамгершілік бейнесі - баланың дамуының негізгі үлгісі

Мектепке дейінгі жастағы бала әлемді ең алдымен ересектердің, соның ішінде тәрбиешінің тұлғасы арқылы қабылдайды; оның сөз салты, қарым-қатынасы, эмоциялық реакциясы, әділдігі мен талапшылдығы бала санасында мінез-құлық нормаларының, адамгершілік құндылықтардың эталоны ретінде орнығады. Bilimger.kz порталында жарияланған «Баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы тәрбиешінің рөлі» атты мақалада тәрбиешінің баланың күнделікті өміріндегі жетекші тұлға екені, оның мейірімі мен жауапкершілігі баланың өзін қауіпсіз сезінуі мен өзіне сенімінің артуына ықпал ететіні көрсетіледі.

Тәрбиешінің тұлғалық-адамгершілік бейнесі бірнеше өзара байланысты қырлардан тұрады: кәсіби құзыреттілік, этикалық мәдениет, коммуникативтік мәдениет, рефлексивтік және эмпатиялық қабілеттер. Тәрбиеші балалармен қарым-қатынаста әділ де талапшыл бола отырып, әр баланың ішкі әлеуетіне құрметпен қарауы, баланың қателігін кемсіту емес, түсіндіру және қолдау арқылы түзетуі – оның педагогикалық этикасының негізгі өлшемдері. «Тәрбиеші міндеттері мен ұйымдастырушылық қызметі» атты материалда тәрбиешінің лауазымдық міндеттерімен қатар, әр баланың отбасылық жағдайын, қызығушылығын, дара ерекшелігін зерделеу оның кәсіби жауапкершілігінің

маңызды бөлігі ретінде сипатталады. Мұндай көзқарас тәрбиешіні формалды қызмет атқарушы емес, баланың өмір жолындағы алғашқы кәсіби жетекші, сенімді тұлға деңгейіне көтереді.

Сонымен қатар, тәрбиешінің ішкі мәдениеті мен жалпы дүниетанымы да баланың тұлғалық қалыптасуына әсер етеді. Өзін-өзі үнемі жетілдіріп отыратын, оқырмандық мәдениеті жоғары, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін, қазіргі заман талабына сай ойлайтын тәрбиеші ғана балаға үлгі бола алады. Баланың бойында адамгершілік, еңбексүйгіштік, отансүйгіштік, толеранттылық сияқты қасиеттердің қалыптасуы көбіне тәрбиешінің өз мінез-құлқында осы сапалардың шынайы көрініс табуына байланысты.

Құндылықтық-бағдарлық тәрбие және баланың жеке «Менін» қалыптастыру

Баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуы оның «Мен» бейнесінің, өзіндік бағасының, өмірлік бағдарларының жүйелі түрде қалыптасуымен тығыз байланысты. Бұл процеске әсер ететін негізгі механизмдердің бірі – құндылықтық-бағдарлық тәрбие. Құндылықтық-бағдарлық тәрбие баланы қоғамда қабылданған адамгершілік, мәдени, рухани, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды саналы түрде меңгеруге, оларды өзінің ішкі ұстанымына айналдыруға бағытталады.

Ресурстарда жарияланған «Мәдени орта – адамгершілік тәрбиенің негізі» атты материалда баланың жеке тұлғасын қалыптастыру мәдени орта мен адамгершілік құндылықтарсыз мүмкін еместігі, бұл бағытта білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының енгізілгені және оның «Адал азамат» тұжырымдамасымен сабақтастығы атап көрсетіледі. Бұл бағдарлама шеңберінде патриоттық сезім, салт-дәстүрге құрмет, мәдениет пен өнерге қызығушылық, қоғамдық жауапкершілік сияқты құндылықтар кешенді түрде қалыптастырылады.

Мектепке дейінгі ұйым деңгейінде тәрбиешінің міндеті – осы құндылықтарды баланың жас ерекшелігіне сай түсінікті тілде жеткізіп, күнделікті іс-әрекетке енгізу. Мысалы, топтағы ережелерді бірге қабылдау, бір-біріне көмектесу, кезек күту, ортақ ойыншықты бөлісе білу, үлкенге құрмет көрсетіп, кішіні қорғау сияқты қарапайым, бірақ жүйелі қайталанатын іс-әрекеттер арқылы бала қоғамда бірге өмір сүру нормаларын іс жүзінде меңгереді. Тәрбиеші бұл үдерісті мақсатты түрде жоспарлап, әрбір жағдайды құндылықтық түсіндірумен, эмоционалдық қолдаумен, рефлексиямен толықтырып отыруы қажет.

Құндылықтық-бағдарлық тәрбие ұлттық және аймақтық ерекшеліктерді ескергенде ғана толыққанды нәтиже береді. Қазақ халқының «үлкенге – құрмет, кішіге – ізет», «сыртқы сұлулықтан гөрі ішкі тазалықты жоғары қою» сияқты халықтық ұстанымдарын, мақал-мәтелдерді, ұлттық ойындарды, дәстүрлі мерекелерді тәрбие процесінде кеңінен пайдалану – баланың ұлттық бірегейлігін, мәдени тамырына деген мақтанышын

нығайтады.

Ойын және іс-әрекет арқылы тұлғалық қасиеттерді дамытуда тәрбиешінің рөлі

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін жетекші әрекет – ойын екені психология мен педагогика ғылымдарында дәлелденген. Ойын барысында бала тек когнитивтік дағдыларды ғана емес, ерік-жігерін, эмоцияларын, қарым-қатынас стилін, өзін-өзі реттеу механизмдерін дамытады. Мектепке дейінгі тәрбие жөніндегі мемлекеттік құжаттарда да «ойын арқылы оқыту» принципі тәрбие-білім беру процесін ұйымдастырудың негізгі әдістемелік қағидаты ретінде көрсетілген.

Ойын арқылы тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруда тәрбиеші ойын мазмұнын, құрылымын және динамикасын педагогикалық мақсаттарға сәйкес ұйымдастырушы рөлін атқарады. Ол сюжеттік-рөлдік ойындарда балаларға әлеуметтік рөлдерді (дәрігер, мұғалім, құрылысшы, ана, әке, сатушы т.б.) таңдауға мүмкіндік беріп, сол рөл аясында мәдениетке сай мінез-құлық үлгілерін көрсетуге бағыттайды; ережелі ойындарда балалардың төзімділік, әділдік, жеңіске де, жеңіліске де мәдениетті қарау, эмоцияларын басқару дағдыларын дамытады; қимыл-қозғалыс ойындарында ерік-жігерін шынықтырып, бастама көтеруге, топ алдында әрекет етуге үйретеді.

Bilimger.kz және басқа да отандық порталдарда балабақшадағы ойын технологияларын сипаттайтын көптеген материалдарда танымдық және зияткерлік ойындардың баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы маңызы атап өтіледі: мұндай ойындар логикалық ойлау, шығармашылық қиял, жады, зейін, бастамашылдық, дербестік және топта жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Ойын барысында бала өзін қауіпсіз сезініп, қателесуден қорықпай, әртүрлі рөлдерді «сынап көреді», нәтижесінде өзінің қызығушылығы мен қабілеттерін жақсырақ түсінуге мүмкіндік алады.

Тәрбиеші ойын процесіне тек бақылаушы ретінде емес, қажетті сәтте бағыт беруші, делдал, медиация жүргізуші, кейде ойынға қатысушы ретінде араласуы маңызды. Ол балалар арасындағы түсінбеушілік пен жанжалды конструктивті шешуге көмектесіп, агрессияны бейбіт келісіммен, эгоцентризмді эмпатиямен алмастыруға жағдай жасайды. Осылайша, ойын – тәрбиешінің қолындағы баланың тұлғалық әлеуетін ашуға арналған қуатты педагогикалық құралға айналады.

Тәрбиеші мен ата-ана ынтымақтастығы – баланың әлеуметтік тұлға ретінде қалыптасуының кеңістігі

Баланың жеке тұлғасын қалыптастыру процесі тек балабақша қабырғасында ғана жүрмейді; ол отбасы, балабақша және қоғам арасындағы өзара байланыс, әлеуметтік серіктестік кеңістігінде жүзеге асады. Костанай өңірлік университетінің DSpace репозиторийінде жарияланған «Тәрбие қызметіндегі отбасының, мектептің және

қоғамның әлеуметтік серіктестігі» тақырыбындағы еңбекте отбасы, білім беру ұйымы және қоғам арасындағы бірлескен тәрбие жұмысы баланың тұлғалық дамуының тиімділігін арттыратын маңызды фактор ретінде қарастырылады.

Осы тұрғыда тәрбиеші – ата-аналар қауымымен жұмыс істейтін кәсіби медиатор. Ол ата-ананың тәрбие стилін, отбасының құндылықтық жүйесін, әлеуметтік-экономикалық жағдайын ескере отырып, бала дамуының мақсаттары мен міндеттерін түсіндіреді, балабақшадағы талаптар мен үйдегі тәртіптің үйлесімділігін қамтамасыз етуге тырысады. Ата-ана мен тәрбиеші арасындағы ашық диалог, өзара құрмет пен сенім атмосферасы баланың ішкі қайшылығын азайтып, оның тұрақты, болжамды тәрбие ортасында өсуіне мүмкіндік береді.

Тәрбиеші ата-аналарға арналған жиналыстар, тренингтер, жеке кеңестер, ашық іс-шаралар арқылы баланың жас ерекшеліктері, оның психологиялық қажеттіліктері, эмоциялық жағдайы туралы ғылыми негізделген ақпарат ұсына отырып, ата-ананың педагогикалық мәдениетін көтеруге атсалысады. Edunews.kz, Bilimdinews.kz сияқты ақпараттық ресурстарда педагогтардың ата-аналармен тиімді серіктестік орнату тәжірибелерін сипаттайтын материалдарда мұндай жұмыс ата-ананың жауапкершілігін арттырып қана қоймай, баланың мектепке дейінгі ұйымға бейімделуін жеңілдететіні атап өтіледі.

Әлеуметтік серіктестік ұғымы тек ата-ана мен тәрбиеші байланысымен шектелмейді; оған жергілікті қауымдастық, мәдениет мекемелері, кітапханалар, спорт секциялары, қоғамдық ұйымдар да кіреді. Балабақша мен қоғам арасындағы осындай кең ауқымды өзара әрекет баланың әлеуметтік тәжірибесін байытып, оны түрлі әлеуметтік рөлдер мен нормаларды нақты жағдайларда меңгеруге итермелейді. Тәрбиеші бұл кеңістіктегі бірлескен жобалардың бастамашысы әрі үйлестірушісі бола отырып, баланың әлеуметтік белсенді және жауапты тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологиялар және тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігі

Қазіргі білім беру жүйесі «білімді беру» моделінен «тұлғаның әлеуетін ашу» моделіне көшу үстінде. Бұл өзгеріс тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптарды түбегейлі арттырады. Edunews.kz порталында жеке тұлға қабілетін дамытуда жаңаша білім берудің ықпалы туралы мақалаларда «жаңа формация мұғалімі» ұғымы – өзін-өзі үздіксіз жетілдіруге ұмтылатын, инновациялық технологияларды меңгерген, оқыту мен тәрбиені тұлғаға бағытталған негізде ұйымдастыра алатын кәсіби тұлға ретінде сипатталады.

Мектепке дейінгі тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігі бірнеше өлшемнен тұрады:

- **Әдістемелік құзыреттілік:** жас ерекшелігіне сай бағдарламаларды, ойын

және дамытушы технологияларды, интеграцияланған іс-әрекет түрлерін (тіл дамыту, математика элементтері, көркем әдебиет, музыка, дене шынықтыру, көркем өнер) тиімді жоспарлап, жүзеге асыра білу;

- **Психологиялық-педагогикалық құзыреттілік:** баланың жас және жеке ерекшеліктерін, оның темпераментін, мотивациялық-қажеттілік саласын, ата-ананың тәрбие стилін ескере отырып, қолайлы педагогикалық тәсілдер таңдау;
- **Коммуникативтік құзыреттілік:** балалармен, ата-аналармен, әріптестермен, әкімшілікпен, сыртқы ұйымдармен кәсіби деңгейде қарым-қатынас орнату;
- **Рефлексивтік құзыреттілік:** өзінің педагогикалық әрекетін жүйелі талдап, жетістіктері мен қиындықтарын анықтап, кәсіби даму траекториясын құрстыру.

Ресурстарда тәрбиешінің лауазымдық міндеттері мен кәсіби сипаттамаларына арналған материалдарда тәрбиешінің Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық актілерді, мемлекеттік стандарттарды, педагогика, психология және жас ерекшелік физиологиясының негіздерін білуі, балалардың құқықтарын сақтау, қауіпсіздік техникасын қамтамасыз ету сияқты талаптар ерекше атап көрсетіледі. Бұл талаптар тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігі тек әдістемелік дағдылармен шектелмей, құқықтық, этикалық және ұйымдастырушылық аспектілерді де қамтитынын байқатады.

Жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологиялар – жобалық, ойын, зерттеушілік, проблемалық оқыту, фасилитациялық тәсілдер – мектепке дейінгі ұйым жағдайында баланың субъектілік позициясын нығайтуға, өзіндік бастама мен жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді. Тәрбиеші бұл технологияларды механикалық түрде қолданудан гөрі, олардың философиясын түсініп, әр баланың даму траекториясына бейімдей алғанда ғана нақты нәтиже ала алады.

Цифрлық дәуірдегі тәрбиешінің жаңа рөлі: медиамәдениет және қауіпсіздік

Қазіргі балалар цифрлық ортада өсіп келеді, смартфон, планшет, телевизор, интернет олардың күнделікті өмірінің бөлігіне айналған. Бұл жағдай бір жағынан – қосымша білім беру және дамытушы ресурстарға қолжетімділікті арттырса, екінші жағынан – ақпараттық қауіптерді, тәуелділік пен әлеуметтік оқшаулануды күшейтуі мүмкін. Сондықтан тәрбиешінің жаңа рөлдерінің бірі – баланың медиамәдениетін қалыптастыру, ақпараттық қауіпсіздігіне педагогикалық тұрғыдан қолдау көрсету.

Тәрбиеші цифрлық ресурстарды (балаларға арналған танымдық бейнематериалдар, интерактивті ойындар, онлайн-кітаптар) мақсатты әрі мөлшерлі қолдана отырып, баланың экран алдындағы уақытын шектеп, цифрлық белсенділікті қозғалыс, шығармашылық және тікелей қарым-қатынасқа негізделген іс-әрекеттермен теңестіруге

ұмтылуы тиіс. Сонымен бірге, тәрбиеші ата-аналармен бірлесе отырып, баланың жасына сәйкес контентті таңдауға, желідегі қауіпті мазмұнды тануға және оған сындарлы реакция білдіруге үйретудің қарапайым ережелерін құра алады.

Цифрлық педагогика құралдарын (электрондық портфолио, баланың даму динамикасының онлайн мониторингі, ата-анамен кері байланыс арналары) орынды пайдалану тәрбиешіге өзінің кәсіби қызметін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Алайда бұл процесте басты құндылық – баланың психологиялық саулығы, тұлғалық тұтастығы және тікелей адамаралық қарым-қатынас арқылы дамуы екенін үнемі есте ұстаған жөн. Цифрлық технология тәрбиешінің орнын баспайды, керісінше, оның кәсіби рөлін жаңа мазмұнмен толықтырады.

Қорытынды

Жоғарыда қарастырылған теориялық және тәжірибелік аспектілер баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуында тәрбиешінің рөлі көпқырлы әрі шешуші екендігін дәлелдейді. Тәрбиеші – баланың алғашқы әлеуметтік ортасының ұйымдастырушысы, құндылықтық бағдардың тасымалдаушысы, мәдени және рухани кеңістіктің қалыптастырушысы, ойын мен оқу әрекетінің режиссері, отбасы мен қоғам арасындағы дәнекер, сондай-ақ цифрлық дәуірдегі медиамәдениетті тәрбие процесіне кіріктіруші кәсіби тұлға.

Баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы тәрбиенің тиімділігі:

- тәрбиешінің тұлғалық-адамгершілік бейнесінің мәдениеттілігі мен үлгілігіне;
- құндылықтық-бағдарлық тәрбиенің жүйелілігі мен ұлттық негіздерге сүйену дәрежесіне;
- ойын мен іс-әрекетті тұлғалық даму құралы ретінде саналы ұйымдастыруға;
- ата-анамен және қоғаммен әлеуметтік серіктестіктің сапасына;
- жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық технологияларды және цифрлық ресурстарды кәсіби тұрғыда меңгеруіне тікелей тәуелді.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиешінің кәсіби дамуын қолдау, оның әдістемелік, психологиялық, цифрлық және құндылықтық құзыреттерін жүйелі арттыру – баланың тұлғалық дамуына салынған ұзақмерзімді инвестиция ретінде қаралуы тиіс. Тәрбиешінің жүрегіндегі мейірім, кәсіби шеберлік пен жауапкершілік – қоғамның адамгершілік әлеуетін анықтайтын басты ресурстардың бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахетова Б.Б. **Баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы тәрбиешінің рөлі.** *Bilimger.kz* ақпараттық-танымдық білім порталы. URL: <https://bilimger.kz/182638/>

2. Қойшығара А. **Мәдени орта - адамгершілік тәрбиенің негізі.** Egemen.kz.
URL:
<https://www.ar.egemen.kz/article/388616-madeni-orta-adamgershilik-tarbieninh-negizi>
3. Мұхаметжанова А. **Жеке тұлға қабілетін дамытуда жаңаша білім берудің ықпалы.** Edunews.kz ақпарат агенттігі. URL:
<https://edunews.kz/ruhanijangiru/2256-zheke-tla-abletn-damytuda-zhaasha-blm-berud-yupaly.html>
4. **Мектепалды даярлық: Тәрбиелеу мен білім беруді ұйымдастыру.**
«Білімді Ел – Образованная страна» газеті, URL:
<https://bilimdinews.kz/?p=165513>
5. **Жеке тұлғаның мәдениетінің қалыптасуы – қазіргі педагогика.** Zharar.com білім порталы. URL: <https://www.zharar.com/kz/referat/23800-info.html>
6. **Тәрбиеші міндеттері мен ұйымдастырушылық қызметі.** Stud.kz – студенттік ғылыми база. URL: <https://stud.kz/referat/show/30660>
7. Сабитова А.А. **Тәрбие қызметіндегі отбасының, мектептің және қоғамның әлеуметтік серіктестігі.** Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ, DSpace электрондық репозиторийі. URL:
<https://dspace.kspi.kz/items/949ca62c-ae0f-442d-a064-6fe521a83c9b>
8. **Мен жеке тұлға тәрбиелеудемін! (Эссе).** Tarbie.kz – тәрбие және білім порталы. URL: <https://www.tarbie.kz/32847>

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.